

IVICA VIGATO

Sveučilište u Zadru

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja

Obala kralja Petra Krešimira IV, 2, HR – 23000 Zadar

TOPONIMI U GLAGOLJSKIM OPORUKAMA SA ZAPADNIH OTOKA ZADARSKOG OTOČJA IZ 16., 17. I 18. STOLJEĆA

Toponimi kao i sve druge jezične činjenice podložni su različitim promjenama prateći jezični razvoj, ali se i prilagođavaju društveno-povijesnim okolnostima. U ovom radu autor u glagoljskim oporukama iz 16. 17. i 18. stoljeća zabilježenih na Istu, Molatu, Olibu i Silbi pronalazi toponime koje uspoređuje s istovjetnim, posvedočenim u monografijama Petra Skoka, Vladimira Skračića te Ante Jurića (samo za otok Ist) kojim su predočena toponomastička istraživanja na tim sjevernodalmatinskim otocima. Kontrastivnim pristupom autor utvrđuje kako su neki toponimi po svom glasovnom sastavu istovjetni današnjima, neki su doživjeli glasovne promjene, a neki su nestali. Neke su pak toponime potvrdili informatori, iako u prijašnjim istraživanjima nisu zabilježeni. Rad je zamišljen kao nadopuna postojećim, inače veoma opsežnim i vrijednim toponomastičkim istraživanjima.

KLJUČNE RIJEČI: *Ist, Molat, Olib, Silba, glagoljske oporuke, toponimi*

Među najzanimljivijim povijesnim pisanim spomenicima svakako spadaju oporuke jer su neposredna svjedočanstva o vremenu i ljudima koji su oporučno ostavljali materijalna, ali i duhovna dobra svojim nasljednicima. Tako u oporukama možemo iščitati oporučiteljevo imovinsko stanje, njegov svjetonazor, odnos prema baštini i prema nasljednicima (običajno pravo), jezik kojim je diktirao ili pisao oporuku, zapravo sve što je oporučitelja okruživalo i što je sačinjavalo njegovo znanje o svijetu. Makar je oporuke pisao *mali* čovjek u malim sredinama, takva istraživanja nisu marginalnoga značaja, jer su izvanredni pokazatelji vremena i prostora u kojem su ti *mali* ljudi živjeli. Koliko je prostor utjecao na ljude, toliko su ljudi utjecali na prostor oblikujući ga i prilagođavajući svojim potrebama te su ga iz čisto praktičnih razloga imenovali, a to se ime onda prenosilo s koljena na koljeno. Ostavljajući dijelove prostora u nasljedstvo (bilo je to moguće u sustavu kolonata¹), oporučitelji su svojim nasljednicima ostavljali i imena tih prostora, tj. toponime².

¹ Kolonat je oblik vlasničkih odnosa, u kojem je kolon kao slobodan nasljedni zastupnik (posjednik) bio jedino obvezan davati vlasniku ili glavnom zastupniku otoka određenu naturalnu rentu u visini od ¼ proizvoda. (Starešina 1973: 1323).

² Pod toponimom (od grč. *tópos* 'mjesto' i *ónima*) podrazumijevamo ime kojim se imenuje zemljopisni objekt (Bičanić i dr.2013: 325).

U Državnom arhivu u Zadru čuvaju se mnoge oporuke pod nazivom *Oporuke deponirane u Kancelariji zadarskih knezova ili Testamenti presentati nella Cancellaria dei conti di Zara*. Sakupljene su i uvezene u 6 svezaka i pisane različitim jezicima i pismima.³ Iz tih 6 svezaka izdvojiti ćemo toponime iz 27 glagoljskih oporuka zabilježenih na udaljenijim otocima Zadarske skupine: Molatu, Istu, Olibu i Silbi tijekom 17. i 18. stoljeća⁴. Jedna oporuka nalazi se u olipskoj Matičnoj knjizi krštenih (1565. – 1613.) te u njoj pronađeni toponim s kraja 16. stoljeća pridružujemo ostalima. Sve su oporuke pisane kurzivnom glagoljicom, što znači da ćemo navode transliterirati.⁵ Jat bilježimo grafemom ê⁶, đerv grafemom ĵ, a iže Ī. To je grafem koji ima samo brojevnju vrijednost i označava desetice. U nekim olipskim oporukama pisar bilježi poluglas, tzv. štapić: *I* te ga i mi bilježimo.

Radi preglednosti tablično donosimo oporuke razvrstavajući ih u retke i stupce kako bismo predočili njihov smještaj unutar pojedinih svezaka, godinu nastanka, ime i prezime oporučitelja, a u zadnji stupac otok gdje je oporuka napisana, tj. odakle je oporučitelj.

Smještaj	Godina	Oporučitelj	Otok
165/OMK ⁷	1586	Didanić	Olib
95/1 ⁸	1642	Šimun pok. Ivana Matulova	Molat
136/1	1642	dom Lovrinac Rasulić	Olib
202/1	1654	Anica Perinova	Olib
287/1	1653	don Ivan Mandić	Molat
304/1	1648	Franić Furtunić	Silba
306/1, 323/1 ⁹	1658	Ėadeij Remić	Olib
337/1	1651	Ėelena Remića	Olib
360/1	1659	Ėivan Remića	Olib
375/1	1659	Matij Grandić	Silba
136/2	1711	Ėurai Mračić	Molat
376/2	1746	Ėivan Petrošić	Molat
440/2	1739	don Ėivan Źintilićić	Molat
680/3	1765	Ėela BorĖnin	Olib
683/3	1765	Ėelena žena po(koino)ga Stipana Kajine	Olib
85/4	1792	Šimun Goidanić	Ist

³ Vladislav Cvitanović u svom radu: *Prilog poznavanju kulturne povijesti na zadarskom području (glagoljica)* donosi popis glagoljskih oporuka iz I. i II. sveska. (v. Cvitanović, 1960: 203–207) U ovom radu istražujemo glagoljske oporuke iz svih svezaka, I. –VII. koji obuhvaćaju godine 1318. – 1797.

⁴ Riječ je o otocima koji po crkvenoj administrativnoj podjeli spadaju u tzv. Silbanski dekanat Zadarske nadbiskupije, a onda su kao i danas gravitirali gradu Zadru.

⁵ Tj. prenijeti iz jednoga sustava znakova u drugi.

⁶ Ė ima vrijednost fonema /j/ i /ja/, npr: *tarsêa ko je Završak gonaê .B. (=2)*.

⁷ Brojka s lijeve strane kose crte označava broj stranice u olipskoj matici krštenih OMK.

⁸ Brojka s lijeve strane kose crte označava broj lista a s desne strane u kojem svesku se nalazi oporuka.

⁹ Prvi dio oporuke nalazi se na 306. listu, a drugi dio na 323. listu.

116/4	1773	don Mikula Španić	Molat
230/4	1772	don Stipana Telešmanića	Olib
243/4	1771	don Stipan Telešmanić	Olib
243/4, 264/4 ¹⁰	1772	don Stipan Telešmanić	Olib
351/4	1775	Živan Mračić	Molat
426/4	1775	Bartul Božulić	Molat
458/4	1774	Želena žena kapitana Ive Mračića	Molat
344-347/5 ¹¹	1779	Žive Sitipićević	Olib
487/5	1784	Šimun Marčević rečeni Batignev	Molat
174/6	1776	Ivan Petrošić	Molat
234/6	1770	Šimun Gojdanić rečeni Počina	Ist

Toponimi kao i sve druge jezične činjenice podložni su različitim promjenama prateći jezični razvoj, ali se i prilagođavaju društveno-povijesnim okolnostima. Zato ćemo pronađene toponime usporediti s istovjetnim toponimima koji se spominju u monografijama koje su nastale na osnovi toponomastičkih istraživanja na ovim sjevernodalmatinskim otocima. To su istraživanja: Petra Skoka, Vladimira Skračića te Ante Jurića samo za otok Ist.¹² Opise pojedinih toponima koje pronađemo u spomenutim knjigama navodimo iza znaka jednakosti.

Ukoliko se neki od zabilježenih toponima ne pojavljuje u spomenutim publikacijama, pokušat ćemo te podatke dobiti od informatora s pojedinih otoka koji nisu duže izbivali iz rodnoga kraja. Zato je ovaj rad zamišljen kao moguća nadopuna spomenutih veoma važnih i sveobuhvatnih toponomastičkih istraživanja.

Toponimi koji se spominju, a ne nalaze se na otoku na kojem je oporuka napisana, tj. odakle je oporučitelj, posebno ćemo spomenuti.

ОТОК ИСТ

Garbica: *kabrulu u Očenašu, vartal više (o)vi vartlov i kabrulici na Garbici* 85/4; Jurić Gârbica = vrh.

Glavica: *teg v Turtuli i teg na Glavici na zmorac* 234/6; Jurić: *Glavica* = rt i manje brdo na istu Ist, vrh na Škardi; Skračić: *Glavica [Jûžnja Glavica]* = mali vrh i ograda, zapušteno; i *Zmôrašnja Glavica* = mali vrh i teren uz more.

Ĵist u Ĵistu na . Ĵ. B. (=12) aprila .Ā.W.N. (=1770) 234/6; u crikvi Svetoga Mikule u Ĵistu u mojoj parohiji 234/6; Skračić: *Ĵst* (u okviru složenog imena) *Pod Ĵst:* promorje i podmorje sa SZ strane Ista.

¹⁰ Don Stipan Telešmanić dao je napisati dvije oporuke, jednu 1771., i nadopunu 1772. Prvi dio nadopune nalazi se na listu 243 na kojem se nalazi i prva oporuka, a drugi dio na listu 264. Na listu pod brojem 230 nalazi se potvrda da je don Živan Skoranić primio oporuke od don Stipana Telešmanića.

¹¹ Oporuka se proteže na nekoliko listova 344 – 347.

¹² Budući da toponomastički radovi trojice autora posjeduju abecedni popis toponima, nije nužno svaki put navoditi stranicu odakle se citira ime pojedinog lokaliteta.

Očenaš (*kabrulu u Očenašu, vartal više (o)vi vartlov i kabrulici na Garbici*) (85/4).

Ovaj toponim ne spominje ni Skok, ni Skračić, niti Jurić. Nepoznat je i žiteljima Ista. Ispitanik Ivo Levačić (rođen 1929.) naslućuje da bi to moglo biti odmorište na putu od sadašnjeg sela do *Mljake* nekadašnjeg naselja i prostranoga polja. Na tom mjestu, zapravo prijevoju, odakle se zadnji put vidi crkva na brdu *Straži*, u kamenu je uklesan križ. Tu bi težaci zastali, odmorili se i obvezno se pomolili. Slično je i na drugim otocima. Ante Beverin, Jerolim Armani i Mauricije Frka Petešić (2015: 181–184) napominju kako: u saljskoj tradiciji postoji jedan detalj iz svakodnevnog života težaka i pastira, a riječ je o *običaju da Saljani prilikom odlaska pješice iz sela grubim kamenim putevima na svoja udaljena imanja, polja i pašnjake (intrade) zastanu trenutak na mjestu vidilici, odakle se još samo nadzire selo i seoska župna crkva svete Marije. Na tom se mjestu prekriže, naklone glavu i koljeno, pozdrave Gospu i kratko se pomole, te nastave put prema svome cilju. Ta su mjesta obično malo uzvišena(...) i obilježena nacrtanim ili uklesanim križem.*¹³ Ono što je zajedničko lokalitetima u blizini mjesta Sali na Dugom otoku i onom koji spominje naš informator iz Ista jest da je u stijeni uklesan križ, da bi se na takvim mjestima težaci pomolili i da se je s tih mjesta mogao vidjeti sakralni objekt. Iz svega navedenoga možemo zaključiti kako je velika vjerojatnost da je upravo to mjesto, koje se danas naziva *Prislig* u stvari *Očenaš* osvjedočen u oporuci.

Tasišće: *ostavljam jistomu Marku u Tasišćih dvi kavrule* 234/6, Skok, Skračić i Jurić ne donose ovaj toponim.

Turtula: *ostavljam jistomu Marku u Tasišćih dvi kavrule i teg v Turtuli* 234/6; Jurić: *Tûtrula*,

Vêla Tûtrula = duga zavijena obala, *Mâla Tûtrula* = uvala; Skračić; *Tûtrula [Vêla Tûtrula]* = uvalica (informator) se pita zašto se tako govori i sam odgovara: *to je uvik Turtula bila, Muâla Tûrtula* = JI dio uvale Turtula, *Sazmôrca Tûrtula* = obalni pojas od uvale Turtula prema SZ.

OTOK MOLAT

Bargule: *od svoga sela Bargul* 440/2, *a sada činim moji prokuraturi poštovanoga go(spod)na don Mikulu Matezića i poštovanoga go(spod)na don Ĵuru Matešića kapelana od Bargul* 376/2); Skok: *Bargülje*; Skračić: *Bargülje* = naselje, poput ostalih, nastalo u unutrašnjosti otoka, a kasnije se proširilo prema moru, danas na obali ima tridesetak kuća, ali samo tri obitelji stalno žive na Brgumulu, ostalo su vikendice. Inače službeni naziv mjesta jest Brgulje.

Bavka 376/2 M., *tarsje ko je pod Bavku*, (440/2). Skok: *Buäfku*, gen. *Buäfkula*, Skračić: *Vis Bâvkula* = primorje i obalni pojas sa S strane; *Bök za Bâvku(l)* = uvalica, *Bâvkul* = vrh, *Pod Bâvkul* = tereni sa JZ strane.

Debela punta *sve zemlje ke su sa zmorca Pletera, do Debele punte*, (440/2); Skračić: *Debêla Pûnta* = rt, okrugao, kamen nije oštar.

¹³ Beverin i dr. spominje da oko Sali ima 5 mjesta koje puk naziva *di se Gospi klanja*.

Dočić¹⁴, *Dočić s tarsjen da bude don Filipu* 440/2; Skračić: *Dôčić* = mala uvalica; = obradivo zemljište (četiri potvrde).

Garine 351/4 *tršje ko je na Garina* (351/4)M Skok: *Garīne* = toponim za zemljište; Skračić: *Garīna* = ograde; = zemljište zaraslo makijom; = parcele.

Konopljika *ostavljan zemlu ka je u Konopljiki braći S(ve)toga sakramenta* 440/2 Skok: *Konopljīka* = uvala; Skračić: *Konopljīka* = teren uz more.

Molat, *pri crikvi svete Marije na Molatu* 95/1; *i parohiën od Molata* 95v/1; *do Mikula Dragovčić parohiën od Molata ki to pisah* 95/1; *êa do Mikula Žintiličić sin Martinov iz Molata* 287/1; *u crikvi S(ve)te Marie na Molatu* 136/1; *ja don Šimun Šibudu parohiën od Molata* 136v/2; *da bude tilo moje pokopano u crikvi svete Marije na Molatu* 376/2; *bude tilo moe pokopano u Molatu* 440/2; *da se dade u crikvu Sve(ve) Marije u Molatu* 440/2; *i da bude pokopano u crikvi s(ve)te Marije na Molatu* 116/4; *pisah ja don Šime Bartulić parok od Molata* 116v/4; *i don Batij Baranić od Molata* 116v/4; *u Molatu na .I.G (=24) jenara .Č.W.N.D. (=1775)* 351/4; *pisag ja don Šime Bratulić parok od Molata* 351/4; *.Č.W.N.D. (=1775) na .J. (=30) luja u Molatu* 351v/4; *pisah ja dun Šime Bartulić parok od Molata* 351v/4; *prid svidoci Matij Žentiličić Matij Matulić oba od Molata u viri kako ozgor* 351v/4; *.G.W.N.D (= 1775) na .I.B. (=12) zuna luja u Molatu* 426/4; *i pojdoh ja isti Bartul na Molat* 426/4; *a Svetoj Mariji na Molatu drugi pe[deset]* 426v/4; *u Molatu na .V. (=3) novembra .Č.W.N.G (=1774)* 458/4; *ja Jelena žena kapitana Ive Mračića od Molata* 458/4; *i da bude pokopano pri crikvi Svete Marije na Molatu* 458/4; *ja dun Šime Bartulić parok od Molata* 458/4; *na .I.B. (=22) maê u Molatu* 487/5; *a bude pokopano u crikvi s Marie na Molatu* 487/5; *a sto i pedeset tolari da ima platiti n vu Svete Marie na Molatu* 487/5; *da bude ukopano pri crikvi S(ve)te Marie na Molatu* 174/6.; Skok *Molat*; Skračić: *Molât* = naselje na JI dijelu otoka između velike uvale, u kojoj je danas pristanište i veliki broj kuća, te vojni objekt, mjesto je na brijegu, tako da ima izlaz na dva mora, gornje i donje.

Pleter *sve zemlje ke su sa zmorca Pletera, do Debele punte*, (440/2); Skok i Skračić ovaj toponim ne spominju.

Sadi: *a zemlu kaka je na kraj Sadov* 440/2; Skračić: *Krâj Sâdov* = parcele.

Smokvina: *tarsee Pod Smokvinu dva gonaê* 287/1; Skok: *Smokvina*; Skračić: *Smôkvina* = vrh, *Posmôkvina* [Pod *Smôkvinu*] = teren sa SW strane Smokvine.

Studenac: *ogradu ka je pri Studencu* 376/2; Skračić: *Studēnac* = bunar na samoj obali; = zdenac; = bunar.

Završak: *tarsêa ko je Završak gonaê .B. (=2)* 95/1; Skračić: *Završûak* = parcela prema S.

¹⁴ Za nazive *dolac/Dolac*, *dočić/Dočić* ne možemo uvijek biti sigurni jesu li toponimi ili apelativi. Granice između imena i apelativa nisu uvijek čvrste niti jednom zauvijek zadane (Frančić, 2009: 221). Naime, u krškoj konfiguraciji tla otoka Ista, Molata, Oliba i Silbe može se pronaći više vrtača ili ponikava pa se često imenuju složenim nazivom.

OTOK OLIB

Lokva *i vartal ki e pri Lokvi* 136/1; Skračić: *Lôkva* = lokva; danas zatrpana, bila su tri zdenca; sve je zatrpano jer je lokva navodno bila uzrok malarije; sada su to samo trske i borovi.

Mavižin *O jedan gonai tarsê odviše na Mavižinu* 136/1; Skračić: *Movižine* (*Movižîn*) = šuma, nekad bio vinograd.

Mul: *i jednu dimnicu varhu Mula ku smo nasadili* 136/1 Skračić, *Mûl* = uvala i pristanište s velikom rivom i prostorom unaokolo.

Olib: *da se tilo moje pokopa pri crikvi S(ve)te Nastasije na Olibu* 202/1 *a da se moje tilo pokopa u crikvi Svete Stošije na Olibu* 337/1; *a da se moje tilo pokopa na Olibu u crikvi Sve(te)l Stošiet* 360/1; *Ispovidam ja don Ivan Petričević [k]apelan od Oliba* 680/3; *na .Č.W.M.D (=1765) marča u Olibu* 683/3; *ja don Ivan Petričević kapelan od Oliba* 683v/3; *ja don Jivan Skoranić parokjan od Oliba* 230/4; *ovi teštamenat od poštovanoga don Stipana Telešmanića bolestna u Olibu* 230/4; *a don Jive Skorpanić parok u Olibu u viri od česa* 264/4; *ja d(o)n Jive Sitipičević od Oliba u kući mojoj* 344/5; Skok: *Olib*; Skračić: *Olib* = jedino mjesto na otoku Olibu sastoji se od dva dijela; jednog na pristranku i drugog uz more.

Pod Sinišće laz *Pod Sinišća ki mu e zapisan za patarmonij* 136/1; Skračić *Sînišće [Sînišće]* = ograde (2 potvrde).

Progoi *O pušćam ženi kuću i vartli vatali na Progoi*¹⁵ 165/OMK; Skračić: *Pargôn*, = raskrižje: tuda se progoni blago; križaju se četiri puta: gori i doli, na zmorac i na jugo; to je progon, ali ga mi zovemo paragon.

Slatinica mala (*tarsje ko e u Slatinici maloi sve .ostavljam do Marku Rančiću* 136/1; Skok: *Slatinica* =dijelovi morske obale; Skračić: *Muâla Slâtinica [Gôrnya Slâtinica]* = uvala, lokanj, u njemu je nekada bilo vode, a danas nema; voda se miješala s morem, jer je more odmah u blizini.

Stipljina, *pet kopači tarsja a to u Velikom laz u na Stipljini* 683/3; Skračić: *Stupljîna, [Stupljîne, Stupîna]* = parcele.

Turnac: 243/4 *O ostavglan varta Turnac sinon pokojnoga Antona a to Jadriju i Matiji*

Skok taj toponim ne nalazi ni na jednom od ova četiri otoka već na Krku, a Skračić na Premudi. Informatori Boris i Vera Stipičević potvrđuju toponim *Turnavac* kao zemljište.

Veliki laz: *pet kopači tarsja a to u Velikom laz u na Stipljini* 683/3; Skračić: *Lâz*= obradivo zemljište, *Čisti Lâz* = parcela; *Poljzov Lâz* = obradivo zemljište te *Stamôrovi, Stomôrovi Lâzi i [Stamôrene Lâze]* = obradivo zemljište.

¹⁵ Skok pronalazi *Progon* na Velikom otoku (Dugom otoku) = "prolaz za stoku", na otoku Ugljanu "put (klanac) kojim se goni stado" te na Pašmanu "puteljak za stoku".

OTOK SILBA

Dolac: (*pušćam za moju dušu dolac ki e sa z juga sela* 375/1); Skračić: Věli Dolâc na Hrîpi = obradivo zemljište.

Dočić: *i pušćam moei nevesti Mari Dočić i kuću slameu za neje miriti* 304/1; Skračić i Skok ovaj toponim na Silbi ne spominju, dočim je na Molatu i Olibu (u okviru višechlanoga imena) više puta potvrđen.

Garba: *tarse ko e na Garbi ko e kopa moi sin Šimu* 304/1; Skok, *Garba*; Skračić; *Gârba* Obradivo zemljište u vlasništvu Jožica Perića, Slavka Sindičića, Telesmanića, Čede Polovića, Ive Gašpića, Pere Grandova, Matulinjevih, Merlovih, Pudarinke i pokojnog Našta.

Kaštelac: *pušćam Matiju sinu Kaštelac* 375/1; Skok: Stare ruševine kod škole zovu se *Kaštê*. Petar Starešina navodi da su u Silbi (naselju) postojala 4 kaštela te da sva četiri možemo ubicirati. Jedan kaštel je sagradio glavni zastupnik otoka 1598. da bi zaštitio svoju konobu (skladište od eventualnih uskočkih napada). Ostatci se nalaze u blizini zgrade Mjesnog odbora. Ostala tri nalaze se na privatnom, (kolonatskom) zemljištu i prema tome su bila podignuta od samih Silbenjana. Jedan od njih je oko 1808. preuređen u stambeni objekt (danas vlasništvo obitelji Banovac), drugi u blizini njega (u vrtu obitelji Starešina), davno porušen, a u obliku gomile postojao do 1912., kada je sav materijal prevezen na obalu Žalića i korišten za gradnju velikoga gata. Trećem su sačuvani donji dijelovi i zidovi sa sjeverozapadne strane, pa danas zatvaraju jedno dvorište s cisternom (vlasništvo obitelji G. Rasola) (v. Starešina, 1971: 149–150).

Silba: *i da se pokopa u crikvi Sveto Marka na Silbi, 375/1 S, i êa jisti don Franić Furtunić parohiën od Silbe* 375/1, *i da se pokopa pri crikvi Svetoga Marka na Silbi* 304/1

Skok: *Siba*; Skračić: *Siba* [*Silba*]¹⁶ = naselje usred otoka i na njegovu najužem dijelu, smješteno tako da ima izlaz na dva mora, dva pristaništa, koje se koriste alternativno, zavisno o meteorološkom vremenu.

Mahove: *i na Mahovah d gorne tarse* 375/1; (*a Matiju sinu tarse ko e na Mahovah done*) Skok: *Mâhove* = uzvisina; Skračić *Mâhove* = ograde.

Marta: *a tarse ko e na Marti da se proda* 375/1 Skok: *Mârta* = rt ili punta, Skračić: *Mârta* = rt i primorje s nekoliko uvalica, parcele na istoimenom poluotoku.

Papranica: *tarse ko j u Papranici* 375/1 : Skok: *Păprenica*; Skračić: *Păprenica* [*Păpranica*] = uvala, plitka obala sa žalom i jedan mulić – u njoj su se običavala krcati drva, a to se mjesto zvalo kalgular.

Setrišće: *ženi tarsje ko je Šetrišći stareju* 375/1. Budući da ovaj toponim po svom glasovnom sastavu najviše odgovara današnjem imenu *Šotorišće*, prikazat ćemo kako su toponomastičari objašnjavali ovaj toponim. Skok napominje da je nejasan

¹⁶ Na samom otoku Silbenjani svoj otok nazivaju *Siba*, ali u razgovoru sa strancima uvijek koriste oblik *Silba*. U silbenskim glagoljskim matičnim knjigama iz 17. i 18. stoljeća svi pisari (osim Franića Frtunića) bilježe oblik *Silba*, tj. nikad ne izostavljaju lateral /l/. (v. Vigato 2010, Vigato 2014).

toponim *Sutorišće*, premda pokazuje naš sufiks –išće. Uspoređuje ga sa leksemom *sutorina* kod Vuka "*nekada so morska*" i toponimom *Sutorina* u Hercegovini uz more. Skraćić: *Sotorišće*, *Šotorišće* (loc. s. v. *Sotorišći* = obalni pojas, tu se sakupljala sol što, sudeći po terenu, izgleda uvjerljivo; jedan ispitanik pretendira da bi izgovor morao biti *Sutorišće*, ali se tako ne govori¹⁷. Na terenu u blizini nema nikakve crkvice¹⁸, za Božić se, prema drugom ispitaniku, pjevala pjesmica *Sotorišće sambunjera sajo, ijamo, ijamo ija*, nejasno što znače ove riječi, ne zna.

U spomenutim oporukama zabilježeni su i toponimi koji se ne nalaze na otoku na kojemu su oporuke napisane, tj. izvan su rodnoa mjesta oporučitelja:

Ažiž 'Asiz (tal. Assisi) grad u talijanskoj regiji Umbriji': *da mi učine milosare duši moj da mi pojte u Ažiž oba dva zajedno za moju dušu* 346/5.

Povlana 'Povljana, mjesto na otoku Pagu': *a živo goveje ko mi je na Powlani da se prodade i da se dade u crikvu Sve(te) Marije u Molatu* 440/2.

Uglan: 'Ugljan, mjesto na otoku Ugljanu': *budući ja pošu u vlastvo na Uglan* 426/4.

S[il]ba: 'Silba, otok na sjeverozapadnom dijelu zadarskoga otočja': *i pinezi koi mi je dužan meštar Petar Čupičić iz S[il]be za mise da se škode i dadu za mise* 243v/4.

Zadar: 'Zadar, grad u sjevernoj Dalmaciji': *ostavljan momu mužu da jima dati i poniti jedan križac od zlata i s kordunon zlatnin Blaženoj Gospi od Luzarija a te u crikvu Svetoga Duminiga u Zadar 458/4, ako bi se ovi koji protiviti ovoj mojoj naredbi jima platiti dukat pedeset u kašu pupliku a pedeset u crikvu svete Stošije u Zadar 234/6, a dobar mir ako bi koji otijo razbititi ovu moju naredbu neka prije plati u crikvu S(vete) Stošije toglari sto a to u Zadar a u kamaru principovu 264/4, da ako bi ikad koji hoti razbi[ti]ovo pijsmo da mozi prija u crikvu Svete Sto..u Zadar dukat pedeset 426v/4, i ako bi koi hoti razbiti ovu moju naredbu da mozi platiti u Svete Štošije u Zadar pedeset dukat 116/4, i da mi imau dovažati vino mojuu polovicu u Zadar 287/1.*

¹⁷ Za naziv *Sutorišće* naročito se zalagao pokojni profesor Petar Starešina. U svojoj knjizi *Pomorstvo Silbe* (1971: 73–74) Starešina navodi: *Pogrešno se zadnjih nekoliko stotina godina naziva Šotorišće te nema nikakve veze s talijanskim izrazom, sotto rischio. Korijen naziva dolazi od sutor, što prema Akademijinom rječniku (Zagreb) znači "nekad so morska". Tako su uvalu nazvali hrvatski naseljenici, jer su iz njezinih škrapa sakupljali sol, koja im je kao stočarima bila vrlo potrebna. Značenje imena se s vremenom zaboravilo (sol se iz škrapa uvale nije više vadila nego se je nabavljala izvana) i lako je samoglasnik u zamijenjen s samoglasnikom o te je tako ime dobilo talijanski prizvuk. Na ovom mjestu apeliram na sve Silbljane da stari hrvatski naziv uvale – nadjeven od njihovih predaka – vrate u život. Apeliram na sve geografske, kartografske i turističke ustanove da učine isto. Da je to nastojanje Petra Starešine bilo neutemeljeno možemo naći potvrdu u Skračićevoj knjizi: "Toponimija vanjskog i srednjeg niza zadarskih otoka" u kojoj autor ističe sljedeće: *Između auditivne slike toponima (toponimskog lika) i onoga što taj lik identificira (geografsku konfiguraciju, referent) ne stoji značenje (razumijevanje toponimskog lika), već identifikacijski postupak i sama identifikacija. Nadalje ovaj autor s pravom upozorava: To znači da jedna forma postaje toponimom onog trenutka kada prestane nešto značiti a počne nešto identificirati, i kada svi korisnici jedne zajednice, ma kako malena ona bila, to prihvate kao normu ponašanja. "Starost" riječi, njezino podrijetlo, jezični sustav iz kojega dolazi, razumljivost ili nerazumljivost, s tim ne stoje ni u kakvoj vezi. (v. Skračić 1996: 63). Vjekoslava Lovrin (1911.-2010.) jednom mi je kazala da se ovaj silbenski predio uvijek nazivao Šotorišće, naglašavajući naročito fonem /š/.**

¹⁸ Ovom primjedbom Skračić se na pristojan način ograđuje od tvrdnje Petra Šimunovića, neospornog autoriteta po pitanju hrvatske otočke toponimije, koji u knjizi *Istočnojadranska toponimija* tvrdi kako je *Sutorišće* toponim s hrvatskim refleksom starodalmatskoga santu (v. Šimunić, 1986: 65–66; 116).

Većina toponima koje smo pronašli u glagoljskim oporukama i danas su poznati te su zabilježeni u toponomastičkim istraživanjima Petra Skoka, Vladimira Skračića i Ante Jurića. Nerijetko se pojavljuju u istom obliku kako su ih spomenuti autori naveli u svojim publikacijama.¹⁹ To su sljedeći toponimi: *Garbica, Glavica, Debela punta, Dočić, Garine, Molat, Mul, Sadi, Silba, Smokvina, Studenac, Türtula, Lokva, Olib, Slatinica mala, Garba, Mahove, Marta, Papranica*.

Također, u glagoljskim oporukama zabilježeni su i toponimi kod kojih je došlo do promjene u glasovnom sastavu: *Bavka – Buafku* (Skok); *Bavkul* (Skračić) *Konopljika – Konopljika, Mavižin – Movižin, Progoj – Pargon; Stipljina – Stupljina; Šetrišće – Šotorišće, Završak – Završuak; Jist – Ist, Bargule – Bargulje, Turnac – Turnavac*.

U nekim primjerima možemo uočiti proces diftonizacije: *Buafku, Završuak*. Opet kod nekih posvjedočeno je mijenjanje kvalitete otvornika a>o: *Movžin*; i> u: *Stupljina*, e>o: *Šotorišće*. Također, nekada u čakavskim govorima veoma izražena jezična pojava protetskoga /j/. postupno je nestala iz jezičnoga sustava pa se mjesto nekadašnjeg: *Jist*²⁰ danas pojavljuje oblik: *Ist*.

Možda je suvremeni oblik toponima *Pargon* nastao analogijom kada se izgubila veza sa semantičkim značenjem.²¹ Naime, i u samim olipskim oporukama može se pronaći obilje primjera riječi u kojima je nazočan popratni samoglasnik /a/ uz slogotovrno /r/: *smarti* 136/1, *varh* 323/1, *martvih* 337/1, *karsna* 360/1... Zbog velike distribucije riječi takvoga obilježja moguće je da su Olibljani niz fonema /ro/ doživljavali kao /ar/.

Toponimu *Turnac*²² danas se pojavljuje s umetkom -av -, tj. *Turnavac*²³.

Izgubio se prvi dio dvočlanoga imena *Veliki laz*. Možda se krije iza imena *Čisti Polijzov, Stamórovi* ili je naprosto nestao prvi član složenoga imena.

Do danas su se zadržala oba imena *Silba / Siba*, već prema tome spominju li mještani svoj otok u međusobnom razgovoru ili mu daju službeni karakter u razgovoru sa strancima.

Za toponime *Konopljika* i *Bargulje* dopuštamo mogućnost da nije došlo do promjene u glasovnom sastavu jer za fonem /j/ glagoljska grafija nema posebnog slova pa su pisari taj fonem ili po talijanskom uzoru obilježavali slovima *gl* ili grafemom *l* kao u našim primjerima.²⁴

¹⁹ Dakako, u oporukama nije zabilježen naglasak pa možemo samo pretpostaviti kako su se ti toponimi zaista izgovarali.

²⁰ *Jist*, tj. oblik imena naselja i otoka s protetskim /j/ očito je bio dominantan i rasprostranjen u 18. st. jer je posvjedočen i u glagoljskim kodeksima toga vremena nastalim na susjednim otocima (v. Vigato, 2010, 288).

²¹ Po Babiću prefiks: *pro-* ima sljedeće značenje: *Prolazak radnje unutrašnjošću čega: Često prolazak unutrašnjošću ima kao posljedicu rupu, otvor pukotinu, prolaz.* (v. Babić, 1986: 488)

²² Skok navodi da je Turnac deminutiv od turanj <lat- turris.

²³ U olipskoj toponimiji potvrđeni su toponimi na -vac: Ruševac, Kruševac.

²⁴ Postoji još nekoliko načina na koji su pisari bilježili fonem //j, ali ta problematika prelazi okvire ovoga rada.

Pleter i *Tasišće* nepoznati su toponimi, kao što su uostalom nepoznati *Očenaš* i *Kaštelac*. Za ova dva potonja ipak možemo pretpostaviti o kojim lokacijama je riječ s tim da za *Kaštelac* imamo četiri mogućnosti. *Dočić* na Silbi nije potvrdio ni Skok ni Skračić, ali se taj izraz na Silbi kao apelativ često koristi.

Zanimljivo je da su kao vinogradi potvrđeni sljedeći lokaliteti: *Bavka*, *Dočić*, *Garine*, *Smokvina*, *Završak*, *Mavižin*, *Slatinica mala*, *Stipljina*, *Veliki laz*, *Garba*, *Mahove*, *Marta*, *Papranica*, *Setrišće*. Nažalost niti jedan lokalitet nije danas potvrđen kao vinograd, već najčešće kao ograde, parcele, rjeđe obradivo zemljište. Za toponim *Mavižin* na Olibu ispitanik napominje da je tamo sada šuma, ali da je nekad bio vinograd. (Skračić, 1996).

* * *

Skračić u uvodnom dijelu svoje knjige *Toponimija vanjskog i srednjeg niza zadarskih otoka* napominje kako "cjelovit i završen popis toponima na zadarskom području nije moguće dati". Također ističe kako "izrada korpusa suvremenoga stanja (...) predstavlja proces i nikad dovršen postupak" (Skračić, 1996: 10). Mjesna imena koja su par stotina godina mirovala među ostalim kurzivnom glagoljicom ispisanim riječima u oporukama sa sjeverozapadnih otoka Zadarskoga otočja, pokazuju svoju postojanost, ali sklonost promjenama pa i nestajanju. Dakako, razlozi nisu uvijek samo lingvistički, nego su često odraz uporabe tih toponima u izmijenjenim društveno-povijesnim okolnostima. Zato nam se čini da ima smisla iz glagoljskih oporuka izdvojene toponime pridružiti već postojećim popisima koje su sačinili naši vrsni toponomastičari u svojim kapitalnim djelima.

LITERATURA

Babić, Stjepan. 1986. *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*. Zagreb: Globus, JAZU.

Beverin, Ante, Armani Jerolim i Frka Petešić, Mauricije. 2015. *Glagoljica u Salima i saljsko pučanstvo kroz stoljeća*. Zadar: Matica hrvatska Zadar.

Bičanić, Ante i dr. 2013. *Pregled povijesti gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika*. Zagreb: Croatica.

Cvitanović, Vladislav. 1969. "Prilog poznavanju kulturne povijesti na zadarskim otocima (glagoljica)". *Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru*, Zagreb, sv. VI-VII, str 201-237.

Frančić, Anđela. 2009. "Onomastička svjedočanstva o hrvatskome jeziku". U: Bratulić, Josip i dr. *Povijest hrvatskoga jezika / 1. knjiga: srednji vijek*. Zagreb: Croatica, str.221-259.

Jurić, Ante. 2010. "Toponimija Ista i Škarde". U: Faričić, Josip (gl. urednik), *Otok Ist i Škarde*. Zadar: Sveučilište u Zadru.

Kero, Pavao (priredio). 2011. *Pet glagoljskih matica krštenih župe Uznesenja BDM na Olibu / 1565.-1668*. Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti.

Skok, Petar. 1950. *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima / Toponomastička ispitivanja*. Zagreb: Jadranski institut JAZU.

Skok, Petar. 1950. *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima / Toponomastička ispitivanja / (kazala i karte)*. Zagreb: Jadranski institut JAZU.

Skračić, Vladimir. 1996 *Toponimija vanjskog i srednjeg niza zadarskih otoka*. Split: Književni krug, Matica hrvatska - Ogranak Zadar, str. 779-808.

Starešina, Petar. 1971. *Pomorstvo Silbe*. Zadar: Institut JAZU u Zadru.

Starešina, Petar. 1973. "Kolonat na Silbi (u povodu 120 obljetnice otkupa otoka)". *Radovi instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru*, Zagreb sv. 20, str. 323-341.

Šimunović, Petar. 1986. *Istočnojadranska toponimija*. Split : Logos.

Vigato, Ivica. 2014. *Jezik i pismo najstarije sačuvane silbenske glagoljske matice krštenih*, Zadar: Sveučilište u Zadru.

Vigato, Ivica. 2010. Leksik silbenskih spomenika iz 17. i 18. stoljeća. *Čakavska rič XXXVIII*, br.1-2, str. 273-332.

TOPONYMS IN GLAGOLITIC TESTAMENTS FROM THE 16TH, 17TH AND 18TH CENTURY ON WESTERN ISLANDS OF ZADAR ARCHIPELAGO

Toponyms as well as any other linguistic facts are subject to change due to the development of language, but they also adjust to the social and historical circumstances. This paper gives the toponyms in the Glagolitic last wills from the 16th, 17th and 18th century found on Ist, Molat, Olib and Silba and compares them with the identical place names noted in the monographs by Petar Skok, Vladimir Skračić and Ante Jurić (only for Ist), which display the toponomastic research on these northern Dalmatian islands. Using a contrastive approach, the author determines that some toponyms by their sound system are the same as today, some have undergone sound changes and others have disappeared. Some toponyms were confirmed by informers although in previous research they had not been registered. The idea of this work was to be a supplement to the already existing, extremely extensive and valuable toponomastic research.

KEY WORDS: *Ist, Molat, Olib, Silba, Glagolitic testaments, toponyms*

